

Întrebări Carol I

1. Domnule lector univ. dr. Sorin Cristescu, anul acesta se împlinesc o sută de ani de la trecerea în neființă a regelui Carol I. Dvs ați lansat recent volumul *Regele Carol I în rapoartele diplomatice austro-ungare 1877-1914*, care vine să completeze celelalte două cărți închinat regelui Carol I, respectiv *Carol I – corespondență personală* și *Carol I și politica României*. De unde vine această pasiune pentru această personalitate a istoriei naționale?

*Mai întâi se impun câteva precizări: volumul **Carol I – corespondența personală**, lansat de editura Tritonic în toamna lui 2005 cuprinde scrisorile personale ale regelui, aflate în Fondul Casei Regale de la Arhivele Naționale Istorice Centrale din București, scrisori adresate de rege membrilor familiei sale – tatăl, Prințul Carl-Anton, sora, Maria de Flandra, fratele Friedrich (Fritz), soția regelui, Elisabeta, prințului moștenitor Ferdinand și soției sale Maria, ș.a. Acest volum reprezintă anexa lucrării mele de doctorat, pe care am susținut-o la Universitatea din București la 8 decembrie 2004, și pentru care am primit calificativul magna cum laude. Din motive pur comerciale - se sconta pe un interes deosebit al publicului, și chiar așa a fost - anexa a văzut lumina tiparului înaintea tezei propriu zise, **Carol I și Politica României**, publicată la editura Paideia în 2007 și care reprezintă o analiză a acestor scrisori în contextul istoriei românești și europene din acea perioadă (1878 -1912). Am publicat o a treia lucrare **Scrisorile regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen 1878 - 1905**, tot la editura Paideia, în 2011, și care, așa cum se precizează în titlu, ne prezintă scrisorile monarhului aflate în arhiva familiei princiare din micul oraș natal al regelui; sunt în principal scrisori adresate fratelui său mai mare, Leopold, general în armata*

germană, și mamei sale, Josephine, născută ca mare ducesă von Baden. **Regele Carol I în rapoartele diplomatice austro-ungare 1877-1914**, tot la editura Paideia, urmează să fie o colecție de cinci volume cuprinzând acele rapoarte diplomatice care ne prezintă discuțiile diplomaților austro-ungari, dar și germani, cu regele Carol I și de asemenea rapoartele care îl au ca obiect pe rege.

De ce regele Carol I ? Pentru că era o personalitate ocultată pe vremea regimului comunist, prezentat ca unealta docilă a burghezo-moșierimii exploatoare etc. Bun, chiar dacă era adevărat, dar de ce să nu dai măcar o poză a regelui ? Puteți să vă imaginați că în 1977 s-au publicat mai multe lucrări despre războiul de independență de la 1877 și doar în una apare o fotografie a principelui, dar în „calitatea sa de comandant al trupelor ruso-române care asediau Plevna.” În rest, se prezentau pozele tuturor personalităților epocii – țarul Alexandru al II-lea, Osman Pașa, generalii ruși și români – dar nu regele. Sigur că nu se permitea atunci publicarea niciunei poze a niciunuia dintre regii noștri sau a prim-miniștrilor celebrii, precum Ion C. Brătianu sau Ion I. C. Brătianu sau Iuliu Maniu etc.

Îmi amintesc foarte bine că nu aveam încă opt ani, era la începutul anului 1970, când m-am îndrăgostit de manulalele vechi de istorie găsite prin casă, iar când am început să le vorbesc despre regii României părinților mei, aceștia s-au îngrozit! Mi-au confiscat imediat cărțile respective, mi-au spus că dacă vreau să fiu băgat la pușcărie – eliberarea deținuților politici avusese loc abia cu șase ani în urmă – bătut bine de tot și ținut doar cu apă și cu pâine uscată, atunci cea mai sigură metodă era să mai povestesc și la alții ceea ce le povestisem lor. Vă dați seama ce savoare extraordinară, ce gust al fructului oprit, au

căpătat de atunci cărțile de istorie. A doua zi am primit cadou Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri pâna azi a lui Constantin și Dinu C. Giurescu, scrisă în „spiritul documentelor de partid și de stat”. Acesta trebuie să fie motivul pentru care în toții ani care au urmat nu prea am mai putut să citesc altceva decât istorie și romane istorice.

Când la 35 de ani terminam ca șef de promoție Facultatea de Istorie a Universității din București - terminasem în 1991 și Facultatea de Chimie Industrială – și trebuia să-mi aleg tema lucrării de licență am optat pentru regele Carol I, de fapt a fost Tinerețea regelui Carol I, și de atunci îl tot studiez...

2. Pe parcursul documentării acestor lucrări ați întâmpinat dificultăți? Dacă da, care au fost acestea și cum ați reușit să le depășiți?

Cea mai mare dificultate, și care părea într-adevăr insurmontabilă, era scrisul pe cât de ordonat, pe atât de mărunț al regelui. Când am văzut prima oară o scrisoare nu puteam să cred că așa ceva era un scris. Ce era de făcut ? Regele publicase din 1892 până prin 1902 patru volume de memorii, inițial în limba germană, apoi în traducere franceză și română. În aceste memorii erau reproduse (cu mici lipsuri marcate prin puncte de suspensie, mă înțelegeți, era vorba de pasaje care ar fi putut să ofenseze pe monarhii marilor puteri) multe din scrisorile regelui către membrii familiei sale. Am luat acele scrisori, aflate la Arhivele Naționale din București, le-am comparat cu textul tipărit și așa, încet-încet, i-am învățat scrisul.

*A mai fost foarte greu de găsit o editură unde să-mi public teza propriu-zisă **Carol I și politica României**, dar până la urmă am descoperit editura Paideia și pe cel mai măreț și mai extraordinar promotor al culturii care este*

directorul acesteia, dl. prof. univ. dr. Ion Bănşoiu, şi toate s-au rezolvat cum doar în basme se mai întâmplă.

Sigur că ar fi trebuit ca volumele de documente – scrisori şi rapoarte – să fie publicate de Editura Academiei, pentru că regele Carol I a fost vreme de 48 de ani preşedintele de onoare al Academiei Române, dar... de atâţia ani ne-am dezobişnuit să ne mai mirăm de ceva.

3. Cărţile de istorie ne spun că regele Carol I a avut cea mai lungă domnie din istoria României, fiind totodată emblema unei perioade în care a fost obţinută Independenţa României, economia a fost redresată, iar statul a fost dotat cu o serie de instituţii specifice. Care este percepţia dvs. asupra personalităţii lui Carol I?

Regele Carol I nu a inventat nimic, ci a instaurat în România un sistem politic după chipul şi asemănarea elitelor care îl chemaseră în ţară, un sistem politic inventat de politicienii români şi care cu siguranţă nu se studia la cazarma Regimentului 2 de Dragoni ai Gărzii Regale prusiene de unde fusese adus în mai 1866 tânărul căpitan, dornic să joace un rol în istoria Europei. Regele a legitimat prin prezenţa sa clasa politică românească, al cărei produs a fost. Regele şi-a asumat cu mare demnitate şi desăvârşită eleganţă acest rol impus, şi-a asumat în egală măsură laudele şi insultele pe care le merita elita politică românească. A instaurat « rotativa guvernamentală » sau « dictatura alternativă a şefilor de partide » după expresia lui Constantin Argetoianu, pentru că aşa o doreau şefii de partide şi astfel suveranul a reuşit o performanţă unică în istoria politică : aceea de a mulţumi toate taberele. Urmaşii săi nu au mai făcut la fel : Ferdinand i-a încredinţat toată puterea lui Ionel Brătianu care venea şi pleca de la guvernare când voia el, Carol al II-lea a încercat să-şi însuşească el toată puterea politică, iar rezultatul a fost un dezastru fără precedent, regele

Mihai a fost dominat de doi dictatori care au domnit sub girul unor puteri străine : Ion Antonescu și Petru Groza.

Să ne amintim de ce boierimea l-a adus pe Carol I în România ? pentru a garanta faptul că niciodată nu se va mai face vreo expropriere precum cea a lui Alexandru Ioan Cuza. De aici formularea art. 19 din Constituția de la 1866 : « Proprietatea este sacră și inviolabilă, nimeni nu poate fi expropriat decât pentru cauză de utilitate publică și numai cu o justă și dreaptă despăgubire » ceea ce știm de la Revoluția franceză de la 1789. Dar textul românesc continuă : « Prin cauză de utilitate publică urmează a se înțelege numai comunicațiunea și salubritatea publică, precum și lucrările de apărare a țării. » Așadar cine nu se încadra în categoriile mai sus menționate nu mai putea fi expropriat. Sigur că lucrurile nu au rămas așa pentru eternitate : parlamentul de la Iași din iunie-iulie 1917 a trebuit să modifice acest articol pentru a da posibilitatea realizării unei noi reforme agrare, așa cum și-o doreau țăranii soldați din tranșeele de la Mărăști, Mărășești și Oituz.

Care fost rezultatul concret al stabilității politice create de acest sistem politic? România a fost țara cea mai împrumutată din Europa: România a primit, în principal din Germania și Autro-Ungaria – ne-o spune istoricul economiei românești, dl Victor Axenciuc - 2,4 miliarde franci aur (la 3 franci și zece centime gramul de aur) deci de opt ori valoarea tezaurului de trei sute de milioane de franci aur, sau 93 de tone de aur, depus la Moscova în 1916 -1917. Din această sumă România plătit șase sute de milioane (deci de două ori tezaurul de la Moscova). A rămas o datorie de 1,8 miliarde franci aur (de șase ori valoarea tezaurului de la Moscova) datorie care s-a șters la 14/27 august 1916 când România a intrat în Primul

Război Mondial împotriva Puterilor Centrale, adică a celor care ne împrumutaseră !

Să ne gândim că în aceeași perioadă Rusia imperială a primit de la Franța împrumuturi în valoare de 12 -13 miliarde franci aur, deci de cinci ori mai mult decât România, populația României fiind de 14 -15 ori mai mică decât cea a Rusiei.

*Sigur că doar 20% din România a beneficiat de pe urma acestor împrumuturi și importuri, mai precis procentul de populație urbană românească, și cu acești bani s-au modernizat în stil occidental Capitala și orașele României, în vreme ce lumea rurală - 80% din populație - a rămas undeva la începuturile Evului Mediu sau pe vremea dacilor și romanilor judecând după ceea ce ne-au lăsat artiștii fotografi ai epocii. **De ce ? Pentru că aceasta fost voința elitei politice românești.***

4. Prima dvs. carte a purtat titlul *Carol I – Corespondența personală*. Cum este reflectată personalitatea regelui Carol în aceste scrisori?

Regele Carol I ni se înfățișează așa cum a vrut el să rămână în amintirea noastră : un om profund religios, un bun catolic, un om de o moralitate desăvârșită, monahală am putea spune, om al datoriei mai presus de orice, apărător hotărât, sfidător chiar, al intereselor românești dar la fel de devotat patriei de unde venise, adică Germaniei. Nimeni nu i-a contestat vreodată aceste calități morale. Stilul scrisorilor este sobru și concis, de o regească simplitate, precum al lui Iulius Caesar în De bello gallico.

5. În ce relații se găsea cu ceilalți membri ai familiei sale (Hohenzollern-Sigmaringen)? Este adevărat că avea o atitudine distantă cu soția sa, regina Elisabeta?

Toți cei care au citit scrisorile, specialiști sau oameni obișnuți, de pildă cea care a fost multă vreme dactilografa mea, dna Maria Chitaru, au fost frapați de afecțiunea cu totul specială, de dragostea și duioșia pe care regele o avea pentru părinții și frații săi și mai ales pentru sora sa. Emoționante sunt rândurile în care suveranul își exprimă dorul de casa de unde venise, și dacă n-ar fi fost atât de sobru și ar fi avut ceva mai mult talent literar ar fi scris pagini splendide despre dorul de acasă, precum poetul Ovidius, exilat cândva pe țărmurile Pontului Euxin.

6. Cum a devenit regele Carol român? Care au fost acțiunile prin care monarhul și-a câștigat simpatia românilor astfel încât aceștia să îl perceapă ca pe un conducător de-al lor?

Să ne audă oricare din contemporanii regelui, ar zâmbi amar. Carol I nu a devenit niciodată român, căci s-a refuzat defectelor pe care și le asumau de obicei românii din acea epocă: superficialitate, lipsă de punctualitate, de moralitate în căsnicie etc. Nu vreau să supăr pe nimeni și nu sunt eu cu nimic mai bun. A fost însă un diplomat german, în bune relații cu Titu Maiorescu, contele Anton Monts, care a scris în memoriile sale, apărute în 1932, că »regele mergea totuși prea departe în conivența sa cu gașca politică ce se afla la momentul respectiv la guvernare și îi lăsa pe toți să fure și să păcăduiască după pofta inimii. »

Trebuie să precizăm că pentru regele Carol I sintagma aceasta « românii » sau « țara » - pe cea din urmă regele o utilizează cel mai des, pe prima foarte rar și cu sens depreciativ - deci « țara » înseamna se reducea pentru el la parlamentari, miniștri și ofițerii armatei. Atât. Despre țărani vorbește doar atunci când aceștia se răsculau, iar ceea ce scrie despre răscoala din 1888 ne îngrozește : « Țăranii au respect pentru gloanțele de război »

Din acest motiv a câștigat simpatia celor pe care el îi numea români, adică a politicienilor, lăsându-i pe rând să conducă țara așa cum le plăcea lor. Nu vreau să-i vedeți pe liderii liberali sau conservatori ca pe niște corupți, dar când venea vorba despre clientela lor politică atunci deviza « Nimic pentru mine, totul pentru țară » capăta conotații în niciun caz patriotice.

7. Se spune că regele Carol I a fost un conducător autoritar, sobru și tenace, foarte devotat sarcinilor sale de rege al României și a urmărit să fie nepărtinitor și să realizeze ce este mai bine pentru țară. Considerați că dacă în 1866 venea altcineva în locul lui Carol, România ar fi urmat o traiectorie diferită față de cea pe care o amintesc cărțile de istorie?

Greu de spus ce ar fi fost dacă. Oricum vreau să știți că liderii României de la 1866, cei care îl detronaseră pe Cuza, nu își doriseră să aducă un prinț neamț, deși sintagma « neamț » nu avea pe atunci conotațiile peiorative pe care le va căpăta la războiul franco-prusian de la 1870 sau la Primul Război Mondial sau la al Doilea. Ion C. Brătianu l-a rugat pe Napoleon al III-lea ca una din rudele imperiale să

primească tronul României sau să dea ca principe românilor pe unul dintre generalii săi. Nimeni nu a vrut să fie suveranul unei țări tributare Porții Otomane. Atunci i s-a vorbit lui Brătianu despre ruda din Prusia a împăratului francezilor, prințul Carl von Hohenzollern-Sigmaringen, care avea ambele bunic franțuzoaice, rude cu Napoleon I. Carl von Hohenzollern a primit coroana oferită. Așa se scrie istoria. Tânărul principe a avut până în 1885 un îndrumător remarcabil în persoana tatălui său, prințul Carl-Anton, fost prim-minstru al Prusiei între anii 1858 – 1862, deci înaintea lui Bismarck, cancelarul unificator al Germaniei. Tatăl a știut să-l învețe pe fiu cum să se poarte pentru a deveni definitiv indispensabil familiilor boierești, de fapt clanurilor boierești din România.

8. Care a fost politica dusă de Carol și ce implicații a avut asupra României, atât pe termen scurt cât și pe termen lung?

Carol I a dus politica elitei politice românești, care i-a plăcut și i s-a potrivit de minune regelui și care se poate rezuma în câteva cuvinte: integrarea României în Europa. Această politică se baza chiar pe scopul pentru care Napoleon al III-lea acceptase la 1858 -1859 crearea României, acela de a bloca expansiunea Rusiei spre Occident, sau cum spuneau liderii epocii, noi trebuia să fim « zăvorul » care să împiedice unirea slavilor din sud – sârbii și bulgarii - cu slavii din nord – rușii - sub sceptrul țarului de la Sankt Petersburg. Ne-am achitat cu cinste de această misiune. Instrumentul de realizare fost încheierea tratatului secret de alianță al României cu Puterile Centrale – Austro-Ungaria și Germania – semnat la 30 octombrie 1883. Secretul a fost impus de cancelarul german Otto von Bismarck, ca să

nu supere Rusia cu care avea în plan să realizeze cândva o alianță. De menționat faptul că Bismarck contribuisese decisiv la venirea lui Carol I în România în mai 1866. Pentru România rezultatul a fost o lungă perioadă de liniște în care economia țării a devenit complementară, subordonată de fapt economiei austro-ungare și germane, și a avut loc modernizarea în stil occidental a lumii românești urbane și ignorarea celei rurale, unde nu s-a putut face mai mult decât ca jurnaliștii ziarelor de opoziție să laude calitățile morale ale țărânului român în comparație cu mizeria morală a clasei politice românești.

9. Tot de numele lui Carol se leagă și o serie de scandaluri precum și cel legat de construcția căii ferate Roman – București – Vârciorova, cunoscut și sub numele de *Afacerea Strousberg*, după numele constructorului. După cum bine știți, scandalul a fost provocat de neregulile descoperite ulterior în contract și de condițiile de concesiune, total nefavorabile statului român. Cum a influențat aceste scandaluri imaginea regelui Carol I?

Neregulile nu se aflau atât în contract cât în mai ales în modul de realizare: era un produs de calitate a III-a livrat la preț de calitate a I. Liderii Serbiei s-a angajat în același scop un antreprenor francez, Bontoux ; fraudele săvârșite de acesta au fost la fel de mari, punând în pericol soarta dinastiei Obrenovici. Pentru Carol I prejudiciul de imagine a fost imens – în fond chiar el îl impusese pe Henri Betel Strousberg. La un moment dat în, în septembrie 1870, suveranul scria că voia să reglementeze chestiunea căilor ferate și pe urmă să abdice. Însă lucrurile a evoluat altfel...

10. În timpul răscoalei din 1907, Carol I le promitea țăranilor că va înfăptui o reformă agrară, în urma căreia aceștia vor fi împroprietăriți, însă suveranul a uitat repede de promisiunea făcută, după ce criza a fost soluționată prin trimiterea armatei contra țăranilor. Considerați că a fost o măsură absolut necesară sau aceasta problemă a țăranilor își putea găsi o altă rezolvare?

Nici vorbă n-a fost de vreo promisiune. Armata a fost trimisă pur și simplu în misiune de luptă cu muniție de război. Nu-mi place întrebarea retorică : « Ce altceva se putea face ? » pentru că așa ajungem să justificăm orice represiune, din orice epocă, și numai de represiuni nu s-a dus lipsă în istoria României. La vremea respectivă nimănui nu i-a trecut prin minte să procedeze altfel. A fost voința spontan exprimată a liderilor politici din toate cele trei partidele - liberal, conservator și conservator-democrat (Take Ionescu) și, în fond, după cum am văzut, așa se procedase și la 1888 și la 1894, când a scris George Coșbuc « Noi vrem pământ ! » și de fiecare dată când fusese nevoie. Nimeni nu avea vreo altă soluție, regele nici atât.

11. Cum era perceput Carol de către diplomații străini acreditați la București?

Era văzut ca alfa și omega politicii externe și interne românești, dar stilul de guvernare al monarhului era considerat adesea expresia slăbiciunii sale de caracter deși nu era deloc așa. Diplomații nu uitau să sublinieze prăpastia adâncă ce îl separa pe rege de masele populare și că suveranul era respectat de sfetnicii săi pentru nivelul la care ridicase România, dar în niciun caz iubit.

12. Constituția din 1866 a fost prima Constituție a României. Cum a influențat aceasta modernizarea țării?

Constituția din 1866 era în cea mai mare parte a ei elaborată când a venit principele Carol I la București. Se poate spune pe drept cuvânt că a asigurat modernizarea României pe drumul separării puterilor în stat. Era o constituție copiată după cea belgiană, una dintre cele mai înaintate ale epocii, în care se garanta egalitatea în fața legii și toate drepturile și libertățile cetățenești. Specificul românesc era dat nu numai de art. 19, pe care l-am văzut deja, dar mai cu seamă de legea electorală, probabil cea mai restrictivă din Europa la vremea respectivă. Dreptul de vot era condiționat de avere, cetățenia de apartenența la unul din cultele religiei creștine, iar într-o țară de cinci sau șase milioane de locuitori doar o sută de mii aveau drept să voteze. Era triumful marii boierimi și în egală măsură al micii boierimi, dar consider că de la inventarea democrației aceasta a fost esența ei reală. Democrația nu a însemnat inițial domnia poporului, ci era un sistem politic menit să ofere oricărui om bogat, accesul la orice funcție politică. Așadar dacă un om bogat nu era ministru, parlamentar, prefect sau primar însemna că nu a vrut el să fie așa ceva, nu că nu ar fi putut. Lucrurile stau cam la fel și astăzi.

13. Care a fost moștenirea lăsată lui Carol de către Alexandru Ioan Cuza în 1866 și cum a fost valorificată aceasta de către regele Carol I?

Alexandru Ioan Cuza a trasat cadrul politic și instituțional, temelia, pe care s-a putut construi România modernă și din acest motiv sunt așa de multe reformele domnitorului Unirii. Îngrozită de perspectiva altor reforme, boierimea l-a adus pe Carol I ca să le împiedice. Suveranul străin a continuat politica de integrare a României în Europa, așa cum voise elita de la 1848, din rândul cărora majoritatea au ajuns miniștri și prim-miniștri, și a modernizat irevocabil statul care se crease între 1859 și 1866.

14. Care a fost moștenirea lăsată României de către regele Carol după domnia sa de aproape o jumătate de veac? Cum a fost valorificată aceasta de către următorii monarhi ai României?

O moștenire absolut extraordinară. Am vorbit despre modernizare, integrare în Europa, construcția europeană imposibil de realizat fără România și Bulgaria, deci regele Carol I și sfetnicii săi sunt categoric contemporanii noștri, confrunțați exact cu aceleași probleme și provocări. Moștenirea lui Carol I are o însă înaintea de toate o latură culturală, de ideologie națională pe care monarhul nu a încurajat-o. Conform acestor idei, misiunea elitei politice și culturale românești era realizarea statului național unitar prin unirea cu Transilvania și Bucovina, așa cum a spus Nicolae Iorga la 24 ianuarie 1909, la o jumătate de veac de la dubla alegere a lui Cuza : « Unirea de la 1859 este doar capitolul I din Istoria Unirii Românilor ! ». Problema cum va arăta Europa fără Austro-Ungaria și care va fi soarta României vecină cum marea Rusie, a contat foarte puțin pentru susținătorii idealului național. Acest curent de gândire a impus regelui Carol I participarea României la al doilea război balcanic, neintrarea României în războiul din 1914 de partea Austro-Ungariei și Germaniei și la 14/27 august 1916 România a intrat în luptă de partea Antantei – Franța, Rusia și Marea Britanie – pentru împlinirea idealului național. România Mică a regelui Carol I a reprezentat nucleul în jurul căruia s-a putut înfăptui Unirea cea mare de la 1918.

Am vorbit deja despre cum au văzut lucrurile monarhii următori; trebuie să precizăm că elaborarea legislația de unificare deplină a

României s-a finalizat abia în 1938. În anul următor însă a izbucnit cel de al Doilea Război Mondial și nimic nu a mai fost ca înainte...